چەند سەرەنجێك لە یادی ڕاگەیاندنی حوکمدارێتی یەکەم پاشای کورددا

سالار بابەشێخ

Salar_hisami@yahoo.com

کورد بۆچی نابێ بە خاوەن دەوڵەت؟ لەمێژووی سەرلەبەری گەلانی جیهاندا، ڕەمز و فاکتەکانی بەدەوڵەتبوون و دامەزرانی حکومەت و دەوڵەتی نەتەوەیی، ڕوون و ئاشکرایە. هەر نەتەوەیەك ئاو و خاك و زمانی هاوبەش و مێژووی شەفاف و کلتووری خۆی هەیەو گەلانی دنیا ئاڵاو مارشی نەتەوەییان دیارە و هەموو هێماکانی نەتەوەیی خۆیان ساغ کردۆتەوە، مۆڵەت بەکەسیش نادەن دەستدرێژی بکاتە سەر سەروەرییەکانیان و ئەوەی هێڵە سوورەکانیان ببەزێنێ، ڕووبەڕووی دەبنەوە. بەڵام نەتەوەیەکی لێقەوماو هەیە کە وێرای پێشینەیەکی پڕ لە سەروەری، هێشتا بە مافە ڕەواکانی خۆی شاد نەبۆتەوە.

لەهەزارەی سێهەمی زاییندا، لە سەدەی دارمانی کۆشك و تەلاری دیکتاتۆرییەکان و لەچاخی سەقامگیرکردنی ئازادی و دیموکراسیدا، گەورەترین نەتەوەی سەرگۆی زەوین کە لە بە دەوڵەتبوون بێبەش کرابێت، یاخود ئەم مافەی لێ زەوت کرابێت، نەتەوەی کوردەو هۆکارەکانی نەبوونی دەوڵەتێکی سەربەخۆی کوردییش بۆ کوردی هەرگیز خۆشی نەدیو گەلەك زۆرن.

بێگومان هیچ نەتەوەیەك خۆی بە دەستی خۆی، خەون و ئاواتەکانی لە گۆڕ نانێت، بەڵام ئایا وەدینەهاتنی خەون و ئاواتەکانی کورد، تەنها پەیوەندیی بە لایەنی دەرەکییەوە هەیە یان کێشەو گرفتە ناوخۆییەکانیش ڕۆڵی نێگەتیڤیان لەم بوارەدا گێڕاوە؟ ئایا جگە لە دەستتێوەردانەکانی دەرەکی و خۆتێهەڵقورتاندنی زلهێزەکانی دنیا لە سەر دیاریکردنی چارەنووسی سیاسی نەتەوەی کورد، کۆمەڵگەی کوردی خۆی بە دەستی خۆی کفنی بە بەر داوا ڕەواکانی خۆیدا نەکردووە؟!

جگە لە چوار کەرتی کوردستانی بە زۆر دابەشکراو، لە زۆر شوێنی دیکەی ئەم جیهانە پان و بەرینەدا، تاکی کورد بە بێ ویستی خۆی پەراکندە کراوە، پتر لە 40 ملیۆن کورد، نە سەرکۆمارێکیان هەیەو نە پاشایەکیان وەك سیمبوڵی حاکمییەتی کوردی هەیە و نە نیشانەیەك لە دەوڵەتێکی سەربەخۆ لە ئارادایە. ئەمەش لە حاڵێکدایە کە نەتەوەی کورد یەکێکە لە گەورەترین و کۆنترین نەتەوەکانی دنیا کە هەتا ئێستاش خاوەنی کیانێکی سیاسی سەربەخۆ نییە و دەوڵەتی نەتەوەیی خۆی دانەمەزراندووە. هۆکارەکانی ئەم ناکامییانەی کورد چییە؟

ئەز سەرباسی نووسینەکەم بە پرسیارێك دەستپێکردووە(کورد بۆچی نابێ بە خاوەن دەوڵەت؟)، ئەم پرسە دەیان پرسیاری دیکەی لێدەکەوێتەوە: ئایا کورد، خاك و ئاو و زمانی هاوبەش و مێژووی تایبەت بە خۆی نییە؟ ئایا تاکی کورد لە دامەزرانی دەسەڵاتی سیاسی و حکومەت و دەوڵەتی سەربەخۆی کوردی بێزارە؟ ئایا فامی سیاسی کورد، کرچ و کاڵەو لە ئاستی دیپلۆماسیی نێو نەتەوەییدا نییە؟ ئایا ڕای جیهانی و سیاسەتی نێو دەوڵەتی، نەتەوەی کوردی پشت گوێ خستووە و زلهێزەکان هەر بە نیازن کورد بکەنە قوربانی سات و سەوداکانی خۆیان؟ ئایا فام و هەست و هۆش و بیری نەتەوەیی تاکی کورد لاوازە؟ ئایا کورد هێماکانی نەتەوەیی خۆی ساغ کردۆتەوە؟ ئایا ئاڵا و زمانی فەرمی و مارشی نەتەوەیی خۆی یەکدەست کردۆتەوە؟ ئایا خۆی لەوەدا ساغ کردۆتەوە کە کوڕی کاوەی ئاسنگەرە یان کوڕی میدیا و کەیخسرەو؟ ئایا بنەماکانی مێژووی خۆی لە شکڵێکی گۆترەیەیی ڕزگار کردووە؟ ئایا کورد توانیویەتی کێشەی چارەنووسی خۆی وەك کێشەکیەکی جیهانی پێناسە بکات؟

ئەو پرسیارانە و دەیان پرسی لەو بابەتانە هەوێرێکەو ئاوی زۆری گەرەکە، بۆیە وەڵامەکانی بۆ خەڵکی پسپۆر بەجێدەهێڵم و

تەنها بە شیکردنەوەی یەك دوو پرس، پەسەندە دەکەم، ئەویش نەبوونی مێژوویەکی شەفاف لە لایەك و لە لایەکی ترەوە، زیندوو ڕانەگرتنی سیمبول یان هێماکانی دەسەڵاتی کوردییە.

بۆچی کورد مێژووی خۆی نانووسێتەوە؟ ئایا جیهانگەڕ یان گەشتەوانێك کە بە سەردانێك هاتۆتە کوردستان و مێژووی سەدەیەکی بۆ نەتەوەکەمان نووسیوتەوە، ئەمە دەکرێ ببێتە بنەمایەکی پەسەند کراوی متمانەپێکراو؟؟؟ ئایا دیاریکردنی 700 ساڵ پێش زایین وەك بنەمایەکی مێژوویی بۆ سەرهەڵدانی کورد، شتێکی گونجاوە؟ لە حاڵێکدا ئاسەوارە دۆزراوەکان لە ناوچە و دەڤەرە جیاوازەکانی کوردنشیندا، باسی تواندنەوەی ئاسن دەکەن و تەوری دەمەزەرد کراو، دەدۆزرێتەوە کە پێشینەیەکی 8000 ساڵەی هەیە!!!

کەواتە مێژووی ئێمەی کورد شیکاری زیاتری پێویستە و ئەرکی سەر شانی مێژوونووسی کوردە کە بابەتییانەتر کاری لەسەر بکات و بە ڕێچکەیەکی ئەکادیمی وبە رەهەندێکی زانستی تر پاڵفتەی بکات تا وای لێبێت تاکی کورد و تەنانەت دوژمنانی دۆزی کوردیش نەتوانن نکوڵی لێبکەن.

بۆ مێژووی دوور ناگەڕێمەوە کە کواکساری کورد شەڕی ئیمپراتۆریەتە ناودارەکانی دەکرد و شکستی پێ دەهێنان، ئێمەی کورد ڕێبەر و سەرۆکی ڕزگاریخوازو لە مردن نەهاتوومان گەلەك زۆرن، لە سەدەی ڕابردوودا پیران و نەهری و شێخی حەفید و قازی و بارزانی و قاسملوو، ئۆجەلان و سەعید یەزدانپەنا هەنگاوەکانی بەدەوڵەتبوونی کوردیان هەڵگرت، بەڵام کورد بە گشتی سونبولەکانی شۆڕشی ڕزگاریخوازی خۆی بەتاقەوە ناوەو بەرامبەر بە ئەزموون و فیدارییەکانی ئەوان کەمتەرخەمە؟

ئێمە لە ژێر کاریگەری سیاسەتی چەوتی هەریەك لە نەیاران و داگیرکەرانی کوردستان، سەرکردەکانمان لێك جیادەکەینەوە، دامەزرانی حوکمڕانی شێخ مەحموودی حەفید و دامەزرانی کۆماری کوردستان لە مەهاباد بە شۆڕشەکانی ترەوە گرێ نادەین!!1جیا لەوانەش سەرکردە حیماسەت خولقێنەرەکانمان فەرامۆش کردووەو هەندێکجاریش تەنانەت لە سەر زاری ڕۆشنبیری کورد، بە جۆرێك سووکایەتی بە باوەڕپێکراوی کوردان کراوە، کە پێنووسی هەر خەمخۆرێکی کورد شەرم دەکات بیهێنێتە سەر کاخەز...!!!

ڕۆژی (1918/11/17)ی زایینی ڕۆژی ڕاگەیاندنی حوکمداری شێخ مەحموودی حەفیدە. (حەفید زادە مەحموود) کە لە هەموو نامەکانیدا وەك باوەڕپێکراوی کوردان خۆی دەناساند دەوڵەتی عوسمانی و بەریتانیای گەورە و تەنانەت ڕووسیای ئەوکاتی ناچار کردبوو داوای برایەتی و دانوستانی لێبکەن.

وەچەی یەکەم پاشای کورد، دەبوا وەك پاشا و مەلیکەکانی بەریتانیا و سوید وڵاتانی تر..، تەنانەت لە سەردەمی دیموکراسییەت و ئازادیخوازیدا وەك سیمبولێك هەر جێگای ڕێز و تەقدیری تاکی کورد بان، چونکە ئەمە هێمایەکەو وڵاتانی تر کەڵکیان لێوەر گرتووە، بەڵام ئێمە لە فستیڤاڵێکی یادکردنەوەی پاشاکەماندا، ناتوانین هەقی خۆی پێبدەین و تەنانەت بۆ بانگهێشتکردنیش نەوەکانی پاشاکەمان فەرامۆش دەکەین!!

ئیتحادییەکان و پلانی توانەوەی کورد و ئەرمەن و دواتر جێنیش کردنی 10 کورد لە نێوان 100 ترك و کوشتنی شێخ سەعیدی حەفید و هاوڕێیانی لە موسڵ، کارێکی کرد، شێخ محەمەد قورعانەکەی باوکی بۆ خۆی هەڵبگرێت و تفەنگەی باوکی بدات بە شێخ مەحموودی برای. ئەم شان وەبەر چەك دانەی شێخ مەحموود، کارێکی وای لێکەوتەوە کە نامەی سەرۆکی حکومەتی کوردستان بگاتە سەرۆکایەتی کۆنگرەی ئاشتی جیهانی لە پاریس (1919/3/20). ئەمەش سەرهەڵدانێك بوو لە بەرامبەر ڕێککەوتننامە شوومەکانی ئەو کات کە بەردەوام بۆ دابەشکردنی کورد، بە نەشتەر کەوتبوونە گیانی خاکی کوردستان.

شێخی گەورە لە ژێر ڕەهێڵەی گوللە و تەرزەی بۆمب و تەق و کوتدا، دەوڵەتی کوردی ڕاگەیاند و لە زۆر سەنگەری ڕووبەڕووبوونەودا چۆکی بە سوپا و هێزەکانی داگیرکەران داهێنا، بەڵام ئایا کوردی هەموو پارچەکانی کوردستان و سەرۆك هۆز و عەشیرەتەکان تا چەند بە شیرپاکی پشتیوانییان لە شۆڕشەکەی شێخ مەحموود کرد؟ هەر ئەوانەی پشتیان تێکرد و بوون بە گۆپاڵی دەستی دوژمن و بوون بە عەبدی زێڕ و زیو، هەزاران تۆمەتی ناڕەوا و داتاشراویان خستە پاڵ پاشای کوردو هەتا هەنووکەش هەموو شکستەکانی کورد بە درۆیەکی بێ بنەماو تەوقەیەکی (مێجرسۆن)ی بەریتانییەوە دەبەستنەوە کە گوایە شێخ مەحموود تەوقەی لەگەڵ نەکردووە!!!

بۆچی باسی فیتوای شێخ حیسامەدینی باخەکۆن ناکەن، کە ترکی کرد بە هاودین و کوردی کرد بە خەمخۆری دەسەلاتی عوسمانی، هەر فتوا نەگونجاوەکانی مفتییە کوردەکان بوو کە دوو دەوڵەتی نوێی عێراق و سوریای لە سەردەستی بەریتانیا و فەرانسە دامەزراند و کوردی تووشی شەڕی ئاوباریك و کوشتاری بەر دەرگای سەرای سلێمانی کرد، دەنا شێخ مەحموود و جەنگاوەرەکانی بۆ راگرتنی ئالای سەربەخۆیی کورد شەڕی دەستەو ئێخەیان کرد.

ئەز شێخ حیسامەدین بەری باپیرانمە و شێخ مەحموود پاشای ولاتەکەم بووە، شێخ حیسامەدین (باباعەلی باخەکۆن) شێخێکی دنیای عیرفان و سووفیگەری و بلیمەتێکی ئایینی سەردەمی خۆی بووە، ئەگەر باسی فیتوای شێخ حیسامەدین دەکەم کە نەگونجاو بووە لەگەڵ بەرژەوندی سیاسی کورد، ئەمە بەو مانایە نییە کە پشتم لە باپیری خۆم کردبێت و بمەوێ لە پلەو پایەی ئەو گەورە مرۆڤە کەم بکەمەوە، بەڵکو مەبەستم ئەوەیە کە بیسەلمێنم دین و سیاسەت دوو شتی زۆر جیاوازن و پێویستە هەر کامیان جێگە و پێگەی تایبەت بە خۆیان هەبێت.

هەر ئەوانەی کە کورد وەك برای دینی شەڕی مان و نەمانی بۆیان کردو لە سەرووی هەموویانەوە ترکی عوسمانی ئەمڕۆ بێوچان هەڕەشە لە دەستکەوتەکانی کورد لە باشووری کوردستاندا دەکەن، چونکە دوای رزگاری باشووری کوردستان، کورد لە سیاسەتی نێو دەوڵتیدا سەرکەوتوو بووە، کێشەکانی بردۆتە نێو سیاسەتی جیهانی و لە نێو کۆشکی سپی و رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکاندا، رێبەرانی سیاسی کورد بە زمانی نەتەوەیی خۆیان لێدوانیان هەبووە، بۆیە رژێمەکانی ترکیا و ئێران چاویان بەم سەرکەوتنانەدا هەڵنایێ و بەردەوام پیلانی لەدژ دەگێڕن و ماوەیەکە چاوچنۆکانەو بە بیانووی جۆراوجۆرەوە، میلیشیا وهێزەکانی نیزامی خۆیان لە سنووری باشووری کوردستان نزیك کردۆتەوەو گوندەکانی سەر سنووریان داوەتە بەر پەلاماری بوردمانە قورسەکانیان و بێ بەزەییانە جارێکی تریش دەیان و سەدان خێزانی کوردیان ئاوارە کردۆتەوە.

شەڕ و ماڵوێرانی و ئاوارەیی هەرگیز خواستی تاکی کورد نەبووە، دەبوا داگیرکەرانی کوردستان پەندیان لە رابردوو وەر بگرتبایە، دەبوا فامی ئەوەیان بوایە کە نەتەوەی کورد شەڕخواز نییە، دەبێت لەوەش دڵنیا بن کە کورد لە بەرامبەر دەستدرێژیدا دەستەوسان نامێنێ و کوردستان دەکاتە گۆڕستانی دوژمنان.